

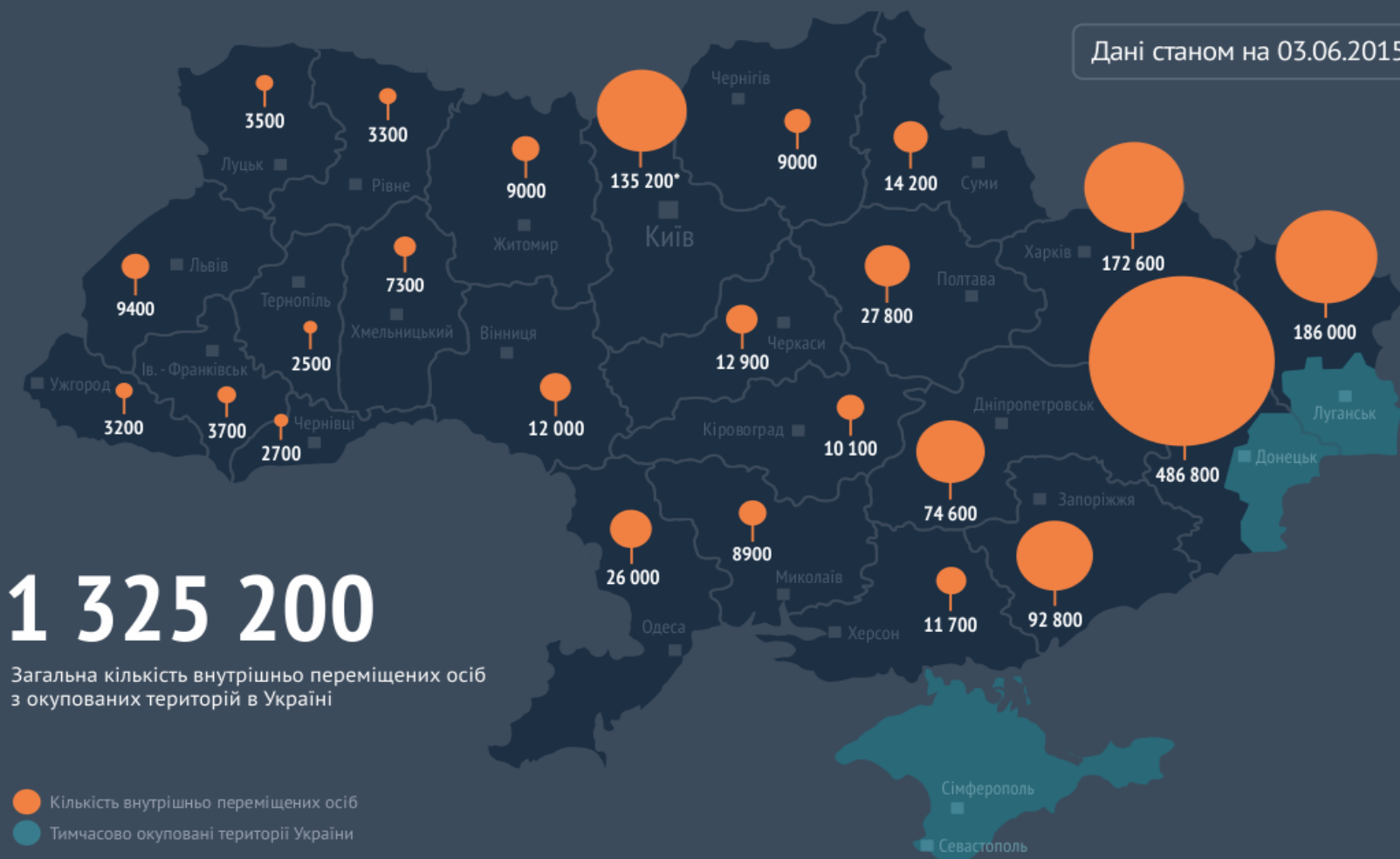
**"Внутрішні "неповерненці":
стратегії переселення та адаптації
мешканців окупованих Криму та
Донбасу"**

Oksana Mikheieva
Donetsk-Lviv

Карта переселенців з окупованих територій України

Розподіл кількості внутрішньо переміщених осіб із окупованого Донбасу та Криму по областях

Дані станом на 03.06.2015

1 325 200

Загальна кількість внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій в Україні

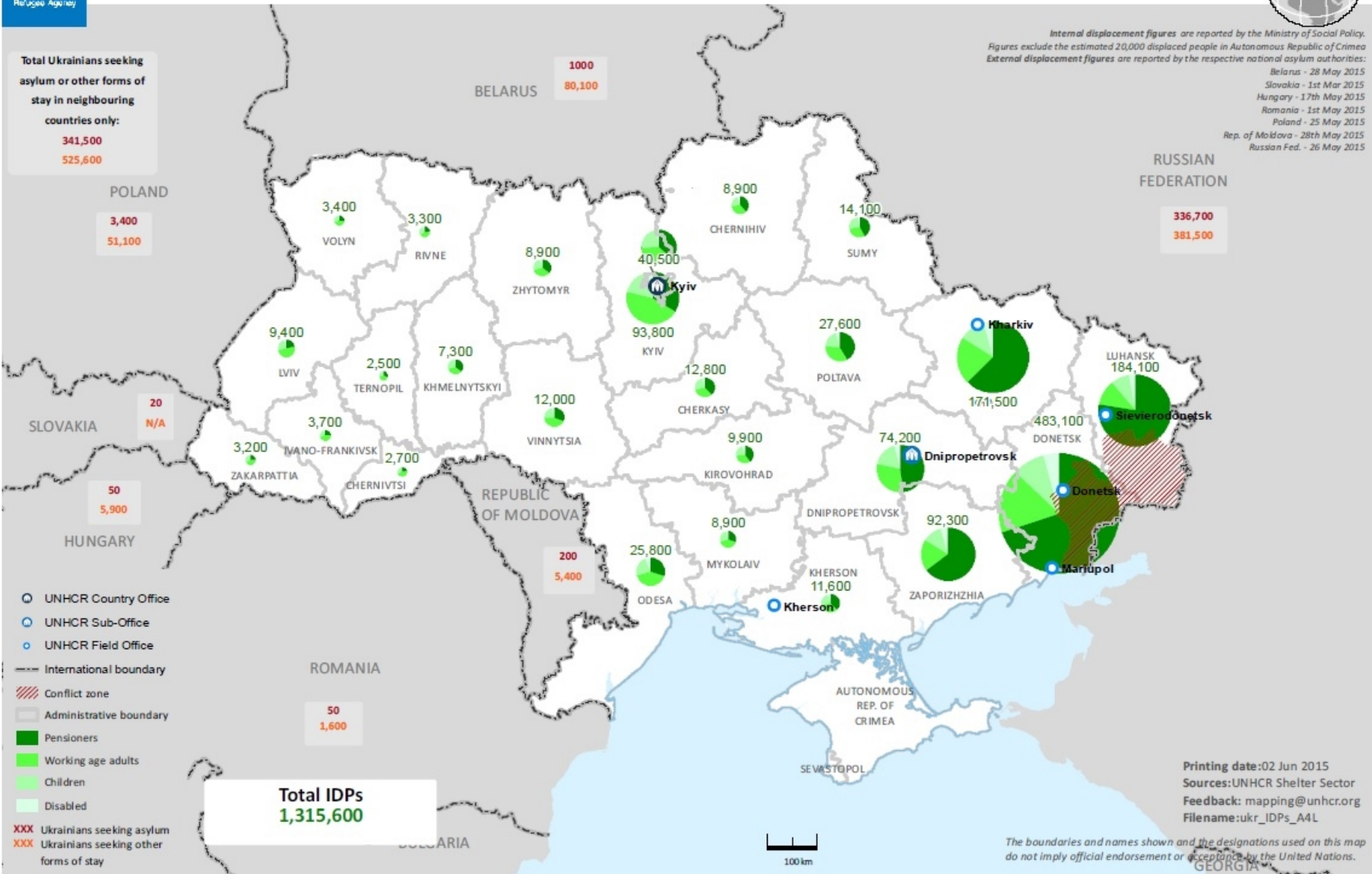
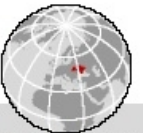
- Кількість внутрішньо переміщених осіб
- Тимчасово окуповані території України

Ukraine: Internally Displaced People

- 27 May 2015

UNHCR - Kyiv

Internal displacement figures are reported by the Ministry of Social Policy. Figures exclude the estimated 20,000 displaced people in Autonomous Republic of Crimea. External displacement figures are reported by the respective national asylum authorities: Belarus - 28 May 2015; Slovakia - 1st Mar 2015; Hungary - 17th May 2015; Romania - 1st May 2015; Poland - 25 May 2015; Rep. of Moldova - 28th May 2015; Russian Fed. - 26 May 2015.

Методологія

Географія дослідження: Дніпропетровськ, Харків, Одеса, Київ, Львів.

Вибіркову сукупність склали:

Внутрішньо переміщені особи з території Кримського півострова – 24 глибинні інтерв'ю

Внутрішньо переміщені особи з окупованих територій у Донецькій та Луганській областях – 46 глибинних інтерв'ю

Респонденти добиралися за статеві-віковими параметрами.

Додатково у вибірці переміщених осіб зі Сходу України є по двоє представників національних меншин (поза статеві-віковими параметрами).

Методологія

- Дослідження охоплює респондентів, які мали можливість самі обирати вектор переселення (у разі переселення з Криму йдеться про березень-квітень, з Донбасу – травень-липень 2014 р.).
- Централізовано евакуйовані мешканці окупованих територій восени-взимку 2014-2015 р. у вибірку не увійшли.

Методологія

Про що питали:

1. Час, мотиви і причини переселення;
3. Стратегії переселення;
4. Проблеми життя на новому місці (економічні, соціальні, культурні, ментальні тощо);
5. Проблеми, пов'язані з працевлаштуванням;
6. Оцінка респондентами подій, що відбулися в Криму та Донбасі;
7. Майбутнє територій.

Окупований Крим

- Головними векторами переселення мешканців Криму стали Київ, Одеса (військовослужбовці), Львів (киримли).
- Більшість людей переїхала в **березні місяці 2014** р. Головною причиною було створення нестерпних умов для проукраїнські налаштованих людей на території Кримського півострова.

Окупований Крим

- *«Ця агресія, цей ось натиск, це все не давало мені спокою, бо я пам'ятаю Першу чеченську війну, Другу чеченську, як було все, – розповідає літній кримський татарин. – Заходили під прикриттям добрих справ, потім зникали люди, почалося беззаконня. Я побоювався за своїх онуків. Ми дітей брали з Чечні, коли там багато залишалося без батьків. Ті малюки були дуже травмовані. Коли чули, як гуде літак великий, то мочилися під себе. Я завжди тоді своїх онуків уявляв. Думаю, не дай Боже їм побачити таке. І ось воно сталося. Зараз-то все ніби спокійно, хоча не зовсім. Людина повинна жити там, де її сім'я, релігія, де життю немає небезпеки. А тут незрозуміло. Вриваються в дім, обшукують. Мечеті – теж» (старший, кримський татарин).*

Окупований Крим

- «После произошедших событий как бы я уже понял, что будущего там, где я живу я не вижу. ... Будущего в своем городе я не видел, то есть я уже устал от напряжения, от гонения на все украинское. То, что происходило когда разрывали флаги там, как уничтожалось все украинское. Очень тяжело было перенести, ну психологически находится в этом, то есть со всех сторон шло давление, получается жил в стане 20 с чем-то лет, а как-бы, страны как-бы не было, и Севастополь еще такой, ну, специфический город, все вот кричат там "Россия, ура-ура" и даже не понимают просто, стадо кричит и кричит. Очень мало людей со своим мнением и если это мнение высказывалось, то оно тут же, как-бы, пресекалось, то есть ты становился автоматически изгоем. Пресекалось в форме, что начиная от простого крика, переходящего в оскорбления, то есть на улице если ты что-то говорил украинское, ты сразу автоматически становился "бэндеровцем", каким-то там врагом, каким-то изгоем и шли маты, угрозы в твой адрес там» (молодий, кримчанин).

Окупований Крим

- Кримські татари здебільшого переселилися **до Львова** (висловлена владою та мешканцями готовність прийняти переселенців; позитивне ставлення західноукраїнського населення до кримли через власний досвід депортацій та масового переселення, який люди мають із повоєнних часів).
- *«Был я [во Львове] несколько лет тому назад. Мне Львов очень понравился. Я про себя подумал: «Как бы хорошо было здесь пожить, поработать, с людьми пообщаться». Здесь очень хорошие люди, приветливые, верующие главное. Просто с верующими людьми легко разговаривать. Язык как бы у нас один: мы – мусульмане, они – христиане. Но они веруют, они не атеисты. Они по-своему веруют» (старший, кримський татарин).*

Окупований Крим

- У трохи кращих умовах опинилися кадрові військові, про переведення та адаптацію яких подбало Міністерство оборони України. Значну кількість військовослужбовців перевели до Одеси.

«Мы переехали при дислокации нашей воинской части 4 апреля 2014 года. Государство нас поселило во временное жилье. Нас поселили в санаторий «Куяльник». Государство нас обеспечило жильем, поскольку мы военнослужащие. Проживание, трехразовое питание и проезд с Куяльника на службу. Мы жили так три с половиной месяца, пока не вышла директива о том, что мы должны найти себе жилье, но это жилье нам государство будет компенсировать» (молодий, кримчанин).

Але це тільки позірно, адже нинішні умови побуту багатьох із них важко порівняти навіть із довоєнним рівнем.

Окупований Крим

- Важливо те, що переважно кримчани **чітко розуміли: вони їдуть надовго**, і їм потрібно відразу облаштуватися. Тому й намагалися якнайкраще соціалізуватися й адаптуватися на новому місці.
- Відразу після переселення кримчани активно **взаємодіяли з державою**, адже їм потрібно було фактично розпочинати життя спочатку. Реєстрація, оформлення статусу приватного підприємця чи біженця, звернення про надання земельних ділянок – це тільки коротенький перелік усіх тих бюрократичних процедур, із якими довелося зіткнутися переселенцям. У цьому був свій позитив, адже ВПО **відразу вписалися в суспільство**, а не стали виокремленою кастою знедолених людей, як це не раз бувало в історії.

Окупований Крим

- Переміщені з Криму особи отримували активну допомогу від **волонтерів у березні-квітні місяці**. Але з початком подій на Сході України увагу волонтерів було повністю переключено на людей з цих територій.
- **Молодь та особи середнього віку** мають чіткіше виражену проукраїнську ідеологічну позицію в оцінках російської агресії. Натомість **старше покоління** розглядає дійсність швидше крізь призму стратегії виживання й менш однозначна в оцінках подій.
- Але всі ці люди – як кримські татари, так і слов'яни – сходяться в тому, що не хочуть повертатися на окупований Росією півострів, бо **не бачать там майбутнього** ні для себе, ні для своїх дітей.

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- Головна причина переселення – пряма загроза життю. Підсилюючою причиною щодо міграції була наявність дітей.
- У висвітленні респондентами причини переїзду віддзеркалюються основні елементи застосованої технології: оперття на маргіналів, стравлювання різних груп населення, загострення поділів на «своїх» та «чужих».

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

□ **«Респондент:** Батьки з міста тікали в силу нашої проукраїнської позиції. Тобто ДНР спершу зацікавилася мною через активність ще у лютому під час Євромайдану ну і по Донецьку... Власне, я попав в січні місяці в ті їх списки. Там вони робили списки, в мене там почьотне 32 місце з адресою. Адреса була вказана помилково... Вони виклали в Інтернет. Списків цих було дуже багато. По-перше, соціальні мережі. По-друге, це сайти донецькі, по-третє, це сайти новосформовані цих проросійських організацій Донецька різних. І по-четверте, я так вважаю, частково і університетські сайти. Тобто таку детальну інформацію про весь осередок «Поштовху», нашої організації в Донецьку, я гадаю, виклали представники Донецького національного університету... В нас в студентські часи ходили чутки, що є чорні списки. Ну все це ходило на рівні жартів, чуток, а як виявилось, це, напевно були не чутки, списки в них дійсно були, людей, за їхніми мірками, неблагонадійних. І пізніше ці списки згадали мої батьки. І просто хороші люди попередили, люди, скажімо більше про-ДНР-івські ніж проукраїнські, але вони з повагою до родини попередили, що вам треба забиратися з міста і негайно» (молодий, Донецьк).

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- «Відкладання переїзду».
- Майже для всіх опитаних ситуація видавалася абсурдною, такою, що не триватиме довго. Тому й виїзд за межі окупованої території **сприймався як тимчасовий**:
 - від'їзд люди відкладали до офіційної відпустки;
 - не робили серйозних кроків стосовно продажу чи здавання в оренду житла, звільнення з роботи;
 - збиралися як у відпустку, не брали осінніх чи зимових речей, не кажучи вже про інше майно;
 - намагалися зберегти свої робочі місця.

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- *«До последнего сидела, а потом уже как стало страшно, сидеть, ждать и бояться - нет смысла. В подвалах прятались, ванной, туалете. Матрасы накидывала на окно, подушки, знаете, оно как волной идет, чтоб осколки не попали на детей, потом еще матрасы на детей накидывала. А сама я сидела в шкафчике, у меня шкафчик маленький на кухне вот я сама там сидела, а дети были у меня в комнате».*
(Жінка, середнього віку, м. Щастя).

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- Серед мотивів від'їзду домінував **МОТИВ ВИЖИВАННЯ**, значущими чинниками були:
 - наявність родичів, друзів, колег, товаришів по службі, які могли б надати на початковому етапі неоплачуване місце проживання та допомогти з первинною інтеграцією;
 - наявність роботи чи перспектива її знайти;
 - до того ж часто обиралося вже знайоме для людини місце.

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- У територіальному плані чималу роль відігравали стереотипи й страхи.
- Люди, які виявилися сприйнятливими до російської пропаганди, не хотіли обирати Львів як місце переїзду, сприймаючи його як осереддя «Правого сектору» та «бандерівців».
- За тієї самої причини частина мешканців регіону взагалі відмовляється покидати домівки.

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- Проблема **довіри**.
- Майже всі опитані підтверджують наявність чуток про сутички та неприємні ситуації у спілкуванні між місцевими мешканцями й переселенцями, але в більшості випадків вони не були ані учасниками, ані свідками.
- «Мовчання переселенців»

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- «Ну а так – пойдеш за водою, слухай висказывания людей. Ну, все говорят по-разному. Одни сочувствуют, другие смотрят как бы – чего вы сюда приехали, живите там. Третьи вообще какие-то гадости говорят. Я не хочу пересказывать. Но были случаи, когда приходится себя в руках держать. Хочется ответить, но держишь себя в руках. **У себя дома я бы не стерпел, а тут я просто молчу**» (старший, Донецьк).

«И.: А как вы думаете, люди догадываются, что вы не местный человек?

Р.: Скорее всего да.

И.: По чему именно, по каким признакам они могут догадываться?

И.: Может быть по взгляду, который потерянный у меня. Мне кажется, что я себя чувствую по-другому. **Неуверенный я.** (молодий, Луганськ).

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- ▣ Чимало переселенців потерпає від **розірваних родинних зв'язків**.
- ▣ *По-перше*, відмовляються переїздити старші родичі, бо усвідомлюють недостатність допомоги від держави і не хочуть переобтяжувати рідних, які й самі ледве виживають.
- ▣ *По-друге*, залишають когось із членів сім'ї охороняти майно, бо бояться мародерів і того, що квартири буде віддано комусь іншому.
- ▣ *По-третє*, сімейна «жертвовність» часто присутня і в прийнятті рішення на користь молодих/дітей, бо не вистачає грошей, щоб виїхати всім.
- ▣ *По-четверте*, є практика повернення окремих членів родини, переважно молодих та середнього віку чоловіків, на окуповані території у пошуках роботи в розрахунок на колишні зв'язки та допомогу знайомих. Такі рішення нерідко приймаються після марних пошуків роботи в місцях переселення, хоча й ця стратегія зрештою виявляється неуспішною. Якщо людина повернулася на окуповану територію, це ще не означає, що в неї сепаратистські погляди.

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- Проблема житла: стерертипи та неплатоспроможність.

- Працевлаштування – основні проблеми
 - «донецьке походження»;
 - вік;
 - регіональні відмінності в структурі зайнятості.

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- Ще одним специфічним моментом є те, що внутрішньо переміщені особи інтенсивно включалися в допомогу **людям, які залишилися на окупованих територіях**, однак практично ніхто з них не підтримував матеріально українську армію.

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- Ще одна проблема – **фізичне та психічне здоров'я**. Респонденти характеризують свій психічний стан як поганий, говорять про суїцидальні настрої, зумовлені відчуттям непотрібності, обмеження їхніх громадських прав.
- *Я просто слышал, что были места, там где люди жили в какой-то палате, спали на полу, ели печенню картошку, это вообще не для людей, а для зверей. Было холодо, около +5-7 градусов и были маленькие дети. Это все рассказывали мои знакомые, которые тоже переселялись и им было тяжело, спасибо нашему президенту и Украине. ... Переселенцы – они не хотят жить. Почему они не хотят? Потому что плохое обращение президента к людям» (молодий, Кіровськ).*
- *«... люди с Луганска имеют травмированную психику. Это нервы, некоторые могут заплакать. Иногда не надо жалеть надо обычно общаться. Я думаю лучше без жалости, так настроение ужасное, а тут «бедные» и еще больше хуже становится. И начинается слезы, нервы и так дальше» (жінка середнього віку, м.Щастя).*

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- Окупація частини України та реакція на цю ситуацію Української держави змусили цих людей переосмислити феномен громадянства. Внутрішньо переміщені особи, що відчули на собі обмеження громадянських прав, акцентують на українському громадянстві, що є і проявом бажання поновити свій статус, і претензією до держави, що не виконує своїх обов'язків щодо захисту власних громадян.
- Більшість мешканців регіону відчували, що лишилися сам на сам із проблемою і не вписані в загальнодержавний контекст, а проблеми Донбасу не сприймаються як загальнодержавні.

ОКУПОВАНИЙ СХІД УКРАЇНИ

- *«Когда была в Днепропетровске, у меня сложилось совершенно ужасное впечатление. Здесь слышала как одна женщина разговаривала по телефону: «Донецк, ой, Донецк, как же вы не вышли, надо было выйти!». И я говорю: «Конечно, стоит танк посреди города, так надо было выйти! Что ж вы к нам не приехали? В Киев на Майдан приехали, а к нам нет. Та же самая железная дорога работала, приезжали бы к нам, вот» (молода, Донецьк).*

УКРАЇНСЬКЕ РЕВОЛЮЦІЙНЕ КОЗАЦЬКО

УКРАЇНА

ВИКЛИКИ / МОЖЛИВОСТІ

- Фактично вперше в Україні у процесі активної взаємодії зустрілися представники різних регіонів (і на Майдані, і під час переселення з окупованих територій).
- Події, що відбулися останнім часом в країні призвели до переосмислення населенням власного ставлення до української державності, усвідомлення цінності державної незалежності, національно-державної символіки тощо.
- Соціальною реакцією на події на Майдані та російсько-українську невіголошену війну в Україні став неочікуваний рівень соціальної солідарності, який виявився і в тому, як раціонально люди реагували на провокації і певною мірою протистояли технологіям гібридної війни, а також у значному та **вагомому волонтерському русі**.

ВИКЛИКИ / МОЖЛИВОСТІ

- Відповіді респондентів стосовно власної національності дозволяють говорити про активізацію конструкту політичної нації, в який гармонійно вбудовуються власна етнічність чи національність:
 - «я українець єврейського походження» (чоловік середнього віку, Донецьк);
 - «Українка я. Я родилась в СССР, но не в России... Я ж россиянкой никогда не была, в России не была, я ж не знаю как там. Да у нас даже разговор разный» (жінка середнього віку, м. Щастя);
 - «В менет є друг, він вірмен, але він українєць і позиціонує себе як українєць» (молодий, Донецьк);
 - «Украинка. Но это не национальность. Это – гражданство. Где-то русская, но не россиянка» (середнього віку, Донецьк).